

## **MAVZU. O'QITUVCHI NUTQINING PSIXOLOGIK TA'SIRI**

### **Reja.**

- 1. Kirish qismi.**
- 2. Asosiy qism.**
- 3. Noverbal va kuchaytiruvchi omillar.**
- 4. Yakuniy qism.**

### **Maqsad.**

O'qituvchilarda nutq orqali psixologik ta'sir o'tkazish ko'nikmalarini shakllantirish.

O'ziga ishonchli chiqish, auditoriyani ishontirish va ta'sirchan nutq tuzishni o'rgatish.

Notiqlikdagi keng tarqalgan xatolarni anglab, ularni tuzatishga o'rgatish.

### **Nutq tuzilishi**

Kirish qismi — 6–9 daqiqa

Asosiy qism — 30–40 daqiqa

Xulosa (yakuniy qism) — 12–18 daqiqa

### **Nutq boshlanishi**

Zal kayfiyatini inobatga olgan holda, kirish qismidan boshlang.

Nutqni shaxsiy hikoya, hayratlantiruvchi voqea yoki kutilmagan savoldan boshlash ma'qul. Odamlarni raqamlar emas, hikoyalar ilhomlantiradi. Bizning xotiramiz ma'ruzalar unutiladi, hikoyalar esa yodda saqlaydi.

Kirish so'zingizni yakunlar ekansiz, tinglovchilarga sizning ma'ruzangizdan nima kutishi mumkinligini va buni qaysi vaqtda olishlarini ko'rsating

### **Asosiy qism**

- Har bir mavzudan keyin qisqa xulosa qilib, avval aytilganlarni eslatib o'ting.
- Asosiy qism matnini uch bo'lakka ajrating: vaziyat haqida hikoya — vaziyat qanday o'zgaradi — yechim yoki yakun.

- Hissiy hikoyalar qo'shing.
- Shaxsiy tajribangiz va kuzatuvlaringizdan misollar keltiring.
- Jonli tasvirlar, real qahramonlar va ularning dialoglarini qo'shib, voqeani yoritib bering.
- Tinglovchilarga savollar bering, muloqot o'rnating.
- Ohang, ovoz balandligi va nutq tezligini o'zgartirib turing.

### **Noverbal tarkibiy qism**

Qo'l harakatlaridan foydalaning (bu nutqingizni tushunishni va eslab qolishni osonlashtiradi).

Erkin bo'ling (zal bo'ylab yurib turing, ammo maqsadli ravishda).

Nutqni vizual vositalar bilan boyiting (rasmlar, taqdimotlar, predmetlar).

### **Nutqni kuchaytiradigan omillar**

Tinglovchilar bilan muloqot o'rnatish

Hazil va kulgili voqealarni ishlatish

Pauzalar qo'yish

### **Nutqni yakunlash**

Yaqinda yakun bo'lishini tinglovchilarga aniq bildiring.

G'oyangiz nega muhimligini tushuntiring.

Tinglovchini harakatga undang, lahzaning ahamiyatini his qildiring va oddiy birinchi qadamni ko'rsating.

Nutq boshlanishi kuchli bo'lishi kerak, ammo yakuni undan ham kuchliroq bo'lishi shart.

### **Tayyorgarlik qoidalari**

Oldinroq keling, sahnada yurib chiqing, yoritish va ko'rish sharoitiga o'rganing.

Mikrofonni tekshirib, yoqish/o'chirish usullarini aniqlang.

Suv tayyorlang — bu nafaqat chanqoqni bosish, balki kutilmagan savolga javob o'ylash uchun 30 soniya yutish imkoniyatidir.

### **Ommaviy nutqdagi keng tarqalgan xatolar**

Kuchli hayajon, ishonchsizlik, tartibsiz tashqi ko'rinish, kir oyoq kiyim, mikrofonni ishlata olmaslik, e'lon qilingan mavzuga mos kelmaslik, oqlanishlar, kechirim so'rash, hazilning yo'qligi, hammani bilaman degan kayfiyat (hamma biladigan odam qiyofasi), shoshqaloqlik, monotonlik, pauzalar yo'qligi.

**Notiqning ishontiruvchiligi uch qadamli fikrga asoslanadi:**

**1. Notiq xarakteri, uning samimiyligi va ishonch uyg'otishi.**

Notiq haqiqiy bo'lishi va tinglovchilar orasida ishonch uyg'otishi kerak, shunda uning so'zlari jiddiy qabul qilinadi.

**2. Nutq orqali uyg'otiladigan hissiyotlar.**

Nutq tinglovchilarda ilhom, hayajon yoki ishontirish hissini uyg'otishi lozim, shunda ular aytilgan gaplarni his qilishadi.

**3. Nutqning mantiqi va tuzilishi.**

Fikrlar aniq va tartibli ifoda etilishi zarur, shunda tinglovchi ularni oson tushunib, qabul qila oladi.

**Argument turlari:**

- **Ratsional** — aniq va tushunarli faktlar hamda dalillar.
- **Emotsional** — tinglovchida hamdardlik va tushuncha uyg'otadi.
- **Axloqiy** — adolat, halollik, mehribonlik, vatanparvarlik kabi qadriyatlar asosidagi argumentlar.

**Ishontiruvchi mantiqiy argumentni qanday qurish kerak:**

1. Fikringizni ifoda eting — **tezis**. Bu muayyan masala yoki vaziyat bo'yicha sizning aniq fikringiz.
2. Fikringizni dalillar bilan asoslang — **argumentlar**. Ular mantiqan to'g'ri va ishontiruvchi bo'lishi lozim. Bog'lovchi so'zlar sifatida chunki, shuning uchun, birinchidan, ikkinchidan va hokazolarni ishlatish foydali.
3. Argumentlarni tasdiqlovchi **misol** yoki fakt keltiring, shunda u yanada tushunarli bo'ladi.
4. Yakunda **xulosa** chiqaring, asosiy fikrni mustahkamlang.

**Amaliy mashqlar:**

## **Mavzu tanlash**

O'zingiz uchun qiziqarli va sinfdoshlarga foydali bo'lgan mavzu tanlang (masalan, sog'lom turmush tarzi, kitob o'qishning foydalari yoki do'stlik haqida).

## **Nutq tuzilmasini ishlab chiqish**

Kirish qismida (6–9 daqiqa) diqqatni tortadigan shaxsiy hikoya, hayratlantiruvchi savol yoki fakt bilan boshlang.

Asosiy qismda (30–40 daqiqa) mavzuni uch qismga bo'ling: vaziyatni tushuntiring, muammoni ko'rsating va yechim taklif qiling. Har bir qismda qisqa xulosa qiling.

Yakuniy qismda (12–18 daqiqa) asosiy fikrlarni takrorlang, tinglovchilarni harakatga chaqiring.

## **Argumentlar va misollarni tayyorlash**

Nutqingizda kamida 3 ta argument (ratsional, emotsional va axloqiy) qo'shing.

Har bir argument uchun real hayotdan yoki o'z tajribangizdan misol keltiring.

## **Nutqni mashq qilish**

Nutqni ovoz chiqarib o'qib, ovoz ohangini, pauzalarni va tana tilini boshqaring.

Do'stlaringiz yoki oila a'zolaringiz oldida nutqingizni taqdim eting va ularning fikrlarini oling.

## **O'z nutqingizni tahlil qilish**

Video yoki audio yozuvni qayta tinglab, kuchli va zaif tomonlaringizni aniqlang.

So'z-parazitlardan qoching, ovozingizni ravon va ishonchli qiling.